METAFORĂ TERMINOLOGICĂ, METAFORĂ TERAPEUTICĂ. RAȚIONAL ŞI INTUITIV ÎN DISCURSUL SPECIALIZAT

The Terminological Metaphor, The Therapeutic Metaphor. The Rational and the Intuitive in the Specialized Discourse

Doina BUTIURCA[1]

Abstract

Beyond the character of monolexical and/or polilexical unity of terminology, the terminological metaphor can represent an extended unit of communication in the therapeutic discourse. It is the assertion our research starts from. The contrastive, descriptive method as well as the case study ensures the scientific demeanour of our research, through which we will discuss several aspects: the status of the terminological metaphor as opposed to the therapeutic metaphor, the functions and structure of the therapeutic metaphor, the rational and intuitive nature, the role of the metaphor in the therapeutic discourse, etc.

The conclusion of our research is that the concepts of *terminological metaphor* and *therapeutic metaphor* have different acceptions although they possess a heuristic and informative function as well as a quasi-identical cognitive process (based on analogy): the terminological metaphor is *rational*, limited, it belongs to the language of logic, the therapeutic metaphor is intuitive having an reference framework extended to culture (religions, lay, etc.)

Keywords: the terminological metaphor, the therapeutic metaphor, the rational, the intuitive.

I. Metaforă terminologică; metafora terapeutică

Funcţia euristică a metaforei terapeutice constă în actualizarea – realizată prin utilizarea strategiilor şi a programării neurolingvistice - a dimensiunii inconştiente a minţii, înţeleasă ca factor creativ şi generator de soluţii. Este o euristică a minţii inconştiente, al cărei părinte a fost Milton Hyland Erickson, psihiatru merican, specialist în hipnoza medicală şi în terapia de familie. În tradiţia lui George Lakoff, Milton H. Erickson extinde semnificaţia metaforei conceptuale la comunicarea terapeutică, pornind de la aserţiunea că dimensiunea inconştientă a minţii reacţionează la metafore, la simboluri, la situaţii apartent contradictorii.

Rolul metaforei în terapie este acela de a umple golurile de percepţie şi reprezentare ale subiectului, cu propriile convingeri, actualizate de terapeut, la nivelul subconştientului. Fiecare metaforă corespunde unui anumit „gol de înţeles", motiv pentru care metaforele au un caracter individual, nu colectiv, se adaptează subiectului, în particular, fiind legate de condiţii de generare strict determinate.

Din această perspectivă, conceptele de *metafora terminologică* şi *metafora terapeutică* au accepţiuni diferite, chiar dacă ambele au funcţie euristică şi informativă precum şi un demers cognitiv cvasi-identic (bazat pe analogie). Metafora terminologică este *raţională*, aparţine limbajului logic, prin rigoarea impusă de inteligenţa artificială şi/sau de ştiinţă. Este limitată în ceea ce priveşte accederea la realitatea profundă, privind unitatea fiinţă

[1] Associate Professor, PhD, Sapientia Hungarian University of Cluj-Napoca, Faculty of Technical and Human Sciences, Tîrgu-Mureş, Department of Applied Linguistics.

BDD-A8122 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:33:01 UTC)

umană-natură-Cosmos. Metafora terapeutică este *intuitivă*. Nu de puţine ori, terapeuţii au identificat cadrul de referinţă al acesteia în paginile *Sfintei Scripturi*: „Îmi voi deschide gura în pilde, voi spune lucruri ascunse de la întemeierea lumii"(Matei 13, 35); „Îmi voi deschide gura şi voi vorbi în pilde, voi vesti lucruri ascunse de mult, ceea ce am auzit, ce ştim, ce ne-au istorisit părinţii noştri"(Psalmul 78;2-3).

Metaforele terminologice acoperă sfera conceptuală a limbajelor specializate, ca denotative, în timp ce metafora terapeutică este importantă prin valoarea formativă şi curativă etc.Metafora terapeutică desemnează poveşti, mituri, fabule, basme, parabole etc fiind subordonată nevoilor individuale şi structurii interne ale fiinţei umane.Conţine întotdeauna soluţionarea conflictelor fiinţei psihice. Metafora terminologică este extrinsecă. Nu are statut de metaforă literară, poetică, filozofică. Metafora terapeutică se defineşte prin *puterea de transfer a semnificaţiilor*, având funcţie de modificator. Metafora terapeutică se deosebeşte de metafora terminologică şi la nivelul funcţiilor, aşa cum se poate deduce din literatura de specialitate (M. Erickson 1989 ; S.Freud 1980 ; Bandler R., Grinder J., *The Structure of Magic*, Science and Behavior Boocks,1975; Bandler R., Grinder J., *Patterns of the hypnotic techniques of Milton Erickson*, vol.I-II, 1975-1977 ; Battiello G., Cognitive-behavioral therapy and metaphor, Perspectives in psychiatic Care, 2007; Blatner A.,*Useful metaphors in psychotherapy*, Metaphoria, 2006): *funcţia de oglindire* a Eului, *funcţia regresivă* (pacientul abandonează comportamentul propriu prin intuiţie, fantezie, umor), *funcţia de model* - flexibil în identificarea soluţiilor pentru rezolvarea conflictelor interioare.Metafora terapeutică poate funcţiona *ca mediator* între pacient şi terapeut, cu rol fundamental în exprimarea de sine pentru pacient. Multitudinea de sensuri, varietatea imaginilor asigură metaforei funcţia de depozit prin caracteristica de a mobiliza resursele interioare ale pacientului pentru o lungă perioadă de timp/pentru circumstanţe variate. Funcţia de „transmitere a tradiţiilor"(sociale, de familie,religioase etc), funcţia transculturală (anulează barierele psihologice ale pacientului, privind extiderea repertoriului propriu de valori umane şi conceptuale; pacientul este orientat spre noi forme de gândire, reguli, comportament, dacă, cele existente în sfera lui de existenţă sunt percepute ca fiind agresive) sunt alte funcţii specifice etc.

II. Structura metaforei terapeutice

În definirea relaţiilor dintre terapeut şi pacient, Sigismund Freud vorbea despre „vorba de duh" şi sublinia „identitatea care se constată între motivaţia profundă a unui cuvânt de spirit şi aceea care face să ţâşnească o idee fantezistă în conştiinţa bolnavilor, în cursul dialogului psihanalitic."(S.Freud, *Introducere în Psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză.Psihopatologia vieţii* cotidiene, traducere, studiu introductiv şi note dr. Leonard Gavriliu, EDP, Bucureşti, 1980:390). Psihanalistul nu conferea mare credit sugestiei directe şi transferului mijlocit al metaforei, chiar dacă volumul de *Psihanaliză.Prelegeri de psihanailză* este plin de metafore, începând cu epopeea lui Homer şi Vergilius şi continuand cu mici naraţiuni şi simboluri din literatura europeană. În psihoterapia lui Erickson, comunicarea însăşi devine o metaforă, căreia i se aplică metodele şi regulile

BDD-A8122 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:33:01 UTC)

descoperirii minții inconștiente, ale descoperirii de sine. Structural, metafora terapeutică se dezvoltă pe paradoxuri țintite spre anularea automatismelor minții raționale și spre accesarea resurselor inconștiente.

Instrumentalizarea codului are o importanță covârșitoare în acest proces, limba dovedindu-și calitatea de cifru, de „cheie"- în tradiția lui Humboldt - capabilă să deschidă orice univers, prin utilizări adaptate. Deși, așa cum am arătat, Sigismund Freud nu conferea imporanță metaforei terapeutice, acorda, în schimb, credit efectelor limbajului asupra minții inconștiente: „Limbajul nu datorează nimic hazardului, ci constituie, ca să spunem așa, un sediment al cunoștințelor acumulate....nu trebuie totuși, să îl utilizăm fără precauție" (Sigismund Freud 1980:131)

Privită, în linii mari, din perspectiva gramaticii generativ-transformaționale, metafora terapeutică operează cu două tipuri de structuri: o „structură de adâncime" și o „structură de suprafață".Nivelul de suprafață este destinat minții conștiente, care receptează conținutul metaforeri, al parabolei etc iar nivelul de adâncime cuprinde mesajul destinat „spațiului"minții inconștiente, unde se produce modificarea. Nivelul de suprafață cuprinde un paralelism la situația de viață a pacientului, iar dimensiunea de adâncime accesează posibilitățile de transformare interioară, prin mesaj. Acțiunea, personajele, situațiile pe care structura de suprafață le propune, la nivelul conținutului, reprezintă verigi exterioare de legătură, în dialectica minte conștientă-minte subconștientă. Veriga interioară a acestei relații o reprezintă/ realizează limbajul, printr-o sintaxă specifică, incluzând anomalii sintactico-semantice de tipul omonimiei sintactice, al sinonimiei sintactice, al elipsei, distorsiuni topice, inconsecvențe la nivelul propozițiilor etc. Sunt trăsături care activează mecanismele psihologice (misterul, suspansul, șocul, surpriza) fundamentale transformării.

Semnificația metaforei terapeutice nu constă în componentele structurii de suprafață, ci în modelele, tiparele subiacente, (de comportament, de mentalitate, de atitudine față de sine și față de lume etc) sugerate/ induse, analogic, minții inconștiente, prin instrumentalizarea codului, prin voce, ton – înafara cărora mesajul nu se poate realiza. Sunt elemente care produc corelațiile subtile dintre „povestea"exterioară/ conținutul metaforei și mesajul aparținând universului interior al pacientului, corelații ce vor genera activarea sensurilor profunde. Rolul acestora este de a distrage atenția conștientului, facilitând accesul spre resursele inconștientului. Regăsim în construcția metaforei terapeutice legături profunde cu semnificațiile și trăirile umane, fie de natură experiențială, fie de natură spirituală etc.

Spre deosebire de metafora terminologică, în construirea metaforei terapeutice, medicul selectează, adaptează în baza cazuisticii, respectând algoritmi specifici structurării conținuturilor: selectarea contextului; selectarea tipului de personaj/ de simbol, cu respectarea principiului izomorfismului și a problematicii pacientului; programarea soluției; resemantizarea problematicii asigurată de strategiile de reechlibrare.

Metafora terapeutică este o tema deosebit de vastă, a cărei complexitate este dată de infinitele tipuri de intervenții, de canalul de comunicare (scris, oral, video, audio), de

BDD-A8122 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:33:01 UTC)

sincretismul diferitelor arte (dramaturgie, meloterapie, jocurile, sculptura), de tehnici deosebit de variate.

II.1. Discursul terapeutic

Dincolo de caracterul de unitate terminologică monolexicală şi /sau polilexicală, metafora poate reprezenta o unitate extinsă de comunicare în discursul terapeutic. Discursul terapeutic nu este o problemă fundamentală înţelegerii metaforei conceptuale şi/ sau înţelegerii limbajului.Acest tip de discurs presupune raportul metaforei terapeutice cu elemente ale realităţii extralingvistice, fapt ce determină abordarea interdisciplinară a discursului terapeutic. Comunicarea terapeutică se bazează pe ceea ce Pêcheux (Michel Pécheux 1990:102) numea „formaţiune discursivă", în condiţiile în care există un anumit raport între pacient şi terapeut (de alianţă, antagonist, de dominare etc). Acest raport include cel puţin o formaţiune discursivă şi/sau două sau mai multe astfel de formaţiuni, legate între ele printr-un program ce va produce transformarea minţii inconştiente. Spre deosebire de alte tipuri de discurs ale lumii contemporane, în discursul terapeutic limbajul îşi pierde dimensiunea unidimensională. În discursul politic, de exemplu, emiţătorul se referă la un subiect unic, pe care „îl comunică"şi prin care „se comunică"unui auditoriu. Discursul terapeutic are o dimensiune pronunţat pragmatică şi o structură eclectică: 1.poate coincide cu un singur text-metaforă (pe care locutorul-terapeutul-o povesteşte pacientului); 2. un ansamblu de texte-metaforă care ilustrează interacţiunea dintre pacient şi terapeut, centrate pe acelaşi conţinut/temă. Prin instrumentalizarea codului utilizat în metaforă, parabolă, simbol etc, terapeutul devine agent de modificare. Instrumentalizarea euristică a limbii are consecinţe la nivel semantic, dat fiind faptul că terapeutul recurge la modificarea sensului unor cuvinte, la trecerea lor de la o situţie la alta şi/sau la schimbarea înţelesurilor în cadrul aceleaşi formaţiuni discursive. Considerăm, în sens larg, că metafora terapeutică este bazată pe un sistem de reguli ce contribuie la unitatea unui ansamblu euristic de enunţuri din cadrul comunicării terapeutice. Este necesar să fie analizată din perspectivă interdiscursivă – având în vedere faptul că această formaţiune nu îşi certifică funcţia/rolul decât în câmpul discursiv dintre terapeut şi pacientul său. Strategiile de comunicare cu inconştientul pacientului diferă de la o Şcoală la alta, de la un psihanalist la altul. Aşa cum s-a mai spus, una dintre aceste strategii terapeutice este *povestirea*. Deosebit de numeroase sunt tipurile de povestire necesare stabilirii situaţiei iniţiale de comunicare terapeut-pacient. Erickson (Erickson,1989) obişnuia să înceapă procesul de terapie utilizând povestiri (metafore, prescripţii secondate de ritualuri, acţiunea interpersonală) cu conţinuturi diferite: semnificaţiile puterii de a învăţa ale fiinţei umane (scopul: stabilirea unui cadru de co-operare, comuniune spirituală); absurdul raţionalităţii conştiente a omului (scopul: dezorganizarea/ destabilizarea minţii conştiente); utilizarea metaforelor – paradox, care nu au nici o legătură cu problema psihologică a pacientului (scopul: crearea unui cadru-modificat care să confere pacientului libertatea de a identifica în sine însuşi, soluţiile latente ale propriei probleme psihologice) etc.

BDD-A8122 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:33:01 UTC)

În comunicarea terapeutică fiecare dintre participanţii la dialog respectă principiile generale ale discursului- cooperarea dintre terapeut şi pacient, sinceritatea abordării problemelor etc. Din punct de vedere lingvistic, comunicarea terapeutică respectă legile discursului, în general, chiar dacă din anumite perspective, există diferenţe faţă de celelalte forme de discurs: dacă prima lege a discursului actual este *legea informativităţii* (locutorul nu repetă ceea ce există deja în bagajul de cunoştinţe al interlocutorului), în comunicarea terapeutică, prima lege este legea formativităţii.Cea de-a doua *lege, a exhaustivităţii*, are funcţii şi scopuri diferite. În tipurile de discurs, altele decât discursul terapeutic, idealul este ca locutorul să furnizeze volumul maxim de informaţie care ar putea interesa pe interlocutor (discursul politic, discursul ştiinţific). În comunicarea terapeutică, scopul este ca terapeutul să umple golurile de înţeles ale subiectului, cu propriile convingeri, la o altă dimensiune decât aceea a minţii conştiente. Cea de-a treia lege este *legea modalităţii* (Mainguneau Dominique, 1996) care în principiu, presupune claritatea, lapidaritatea în formulările locutorului. Şi în acest punct există diferenţe sensibile, subordonate scopurilor diferite ale discursului terapeutic şi/sau ale celorlalte tipuri de discurs. Discursul terapeutic cultivă paradoxul, simbolul etc - elemente ce dinamizează nivelul intuitiv.Discursul ştiinţific utilizează noţiunile, explică/ problematizează/ dezvoltă conceptele, istoria unui concept/ a unei ştiinţe, activând nivelul raţionalităţii.

Din perspectivă constitutivă, discursul terapeutic este – în linii mari - un *discurs fondator*, constituit, aşa cum susţine în literatura de specialitate „prin tematizarea propriei constituiri".Dar, spre deosebire de discursul fondator consacrat, a cărui tematizare este exterioară (de natură culturală, politică, religioasă etc.) tematizarea discursului terapeutic este internă, de natură pshiologică, psihanalitică etc. Este un discurs în măsură să producă modificări la nivelul subconştientului.

Bibliografie

BANDLER, R. (1975-1977): Bandler R., Grinder J., *Patterns of the hypnotic techniques of Milton Erickson*, vol.I-II.

BANDLER, R.(1975): Bandler R., Grinder J., *The Structure of Magic*, Science and Behavior Boocks.

BATTIELLO, G. (2007): Battiello G., *Cognitive-behavioral therapy and metaphor*, Perspectives in psychiatic Care.

BLATNER, A. (2006): Blatner A.,*Useful metaphors in psychotherapy*, Metaphoria.

ERICKSON, M.(1989): Erickson, M. *The nature of sugegstion and hypnosis*, Irvington Publishers.

FREUD, S (1980): Sigismund Freud *Introducere în Psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză.Psihopatologia vieţii* cotidiene, traducere, studiu introductiv şi note dr. Leonard Gavriliu, EDP, Bucureşti.

BDD-A8122 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:33:01 UTC)

MAINGUNEAU, D.(1996): Mainguneau Dominique, *Les termes clés de l`analise du discours*, Collection MEMO, Seuil.
PECHEUX, M. (1990) : Michel Pécheux, *L'Inquiétude du discours*, îngrijire text Denise Maldidier, Cendres, Paris.

BDD-A8122 © 2014 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:33:01 UTC)